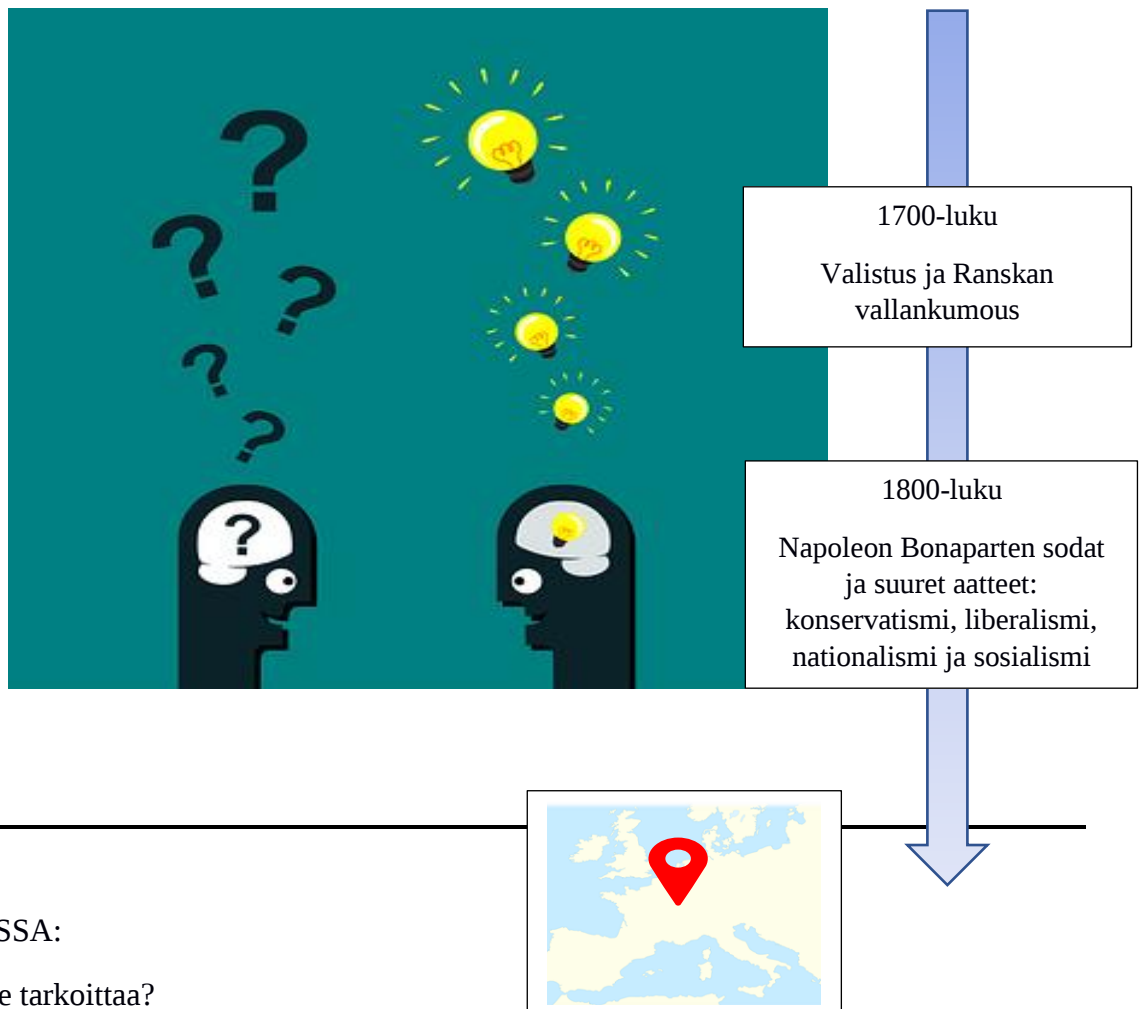

Tekijät: Sofia Hyötyläinen ja Susanna Sainio

LUKU 6

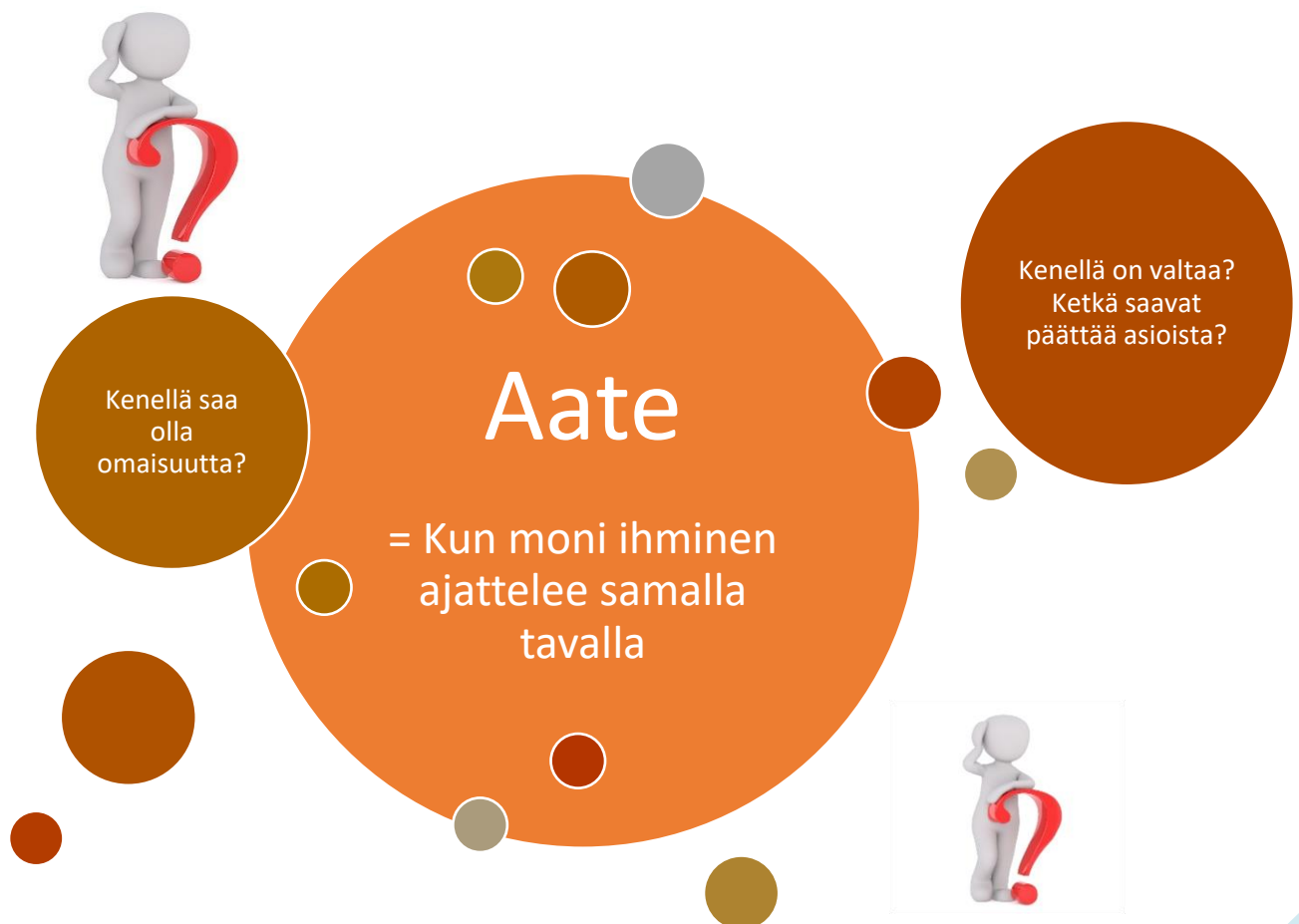
AATTEET

6. Aate on osa maailmankatsomusta

Aate tarkoittaa ajattelutapaa eli sitä, miten ajatellaan. Aatteeseen voi kuulua esimerkiksi ajatus siitä, kenen kuuluu hallita maata ja kuinka paljon valtio saa päättää ihmisten asioista. Aate on osa maailmankatsomusta: Kuka saa päättää asioista? Mikä on oikein ja mikä väärin? Saako hallitsija esimerkiksi päättää ihmisen ammatin? Voiko hallitsija määrätä sen, kenellä saa olla omaisuutta?

Aatteita on erilaisia. Toiset aatteet kannattavat ihmisten vapautta, ja toiset kannattavat kuninkaan valtaa. Aate syntyy, kun moni ihminen ajattelee samalla tavalla ja ihmiset alkavat kirjoittaa ja puhua ajattelutavastaan muille. He yrittävät saada mukaan mahdollisimman paljon ihmisiä, sillä he ajattelevat, että he ovat oikeassa.

Alaluvun 6.1 avainsanat

aate, aatteen, aatetta ajattelutapa eli se, miten jostakin asiasta ajatellaan. Esimerkiksi sosialismi on aate.

hallita (5) käyttää (usein tärkeintä) valtaa. Esimerkiksi ”kuningas hallitsee maata” tarkoittaa, että kuningas päättää kaikista maan asioista.

hallitsija, hallitsijan, hallitsijaa se, joka käyttää (usein tärkeintä) valtaa eli esimerkiksi kuningas.

kannattaa (1) tässä yhteydessä: olla jonkun puolella. Esimerkiksi ”kannatan Real Madridia” tarkoittaa, että on peleissä Real Madrid -joukkueen puolella ja toivoo sen voittoa

sensuuri, sensuurin, sensuuria (verbi sensuroida, 2) se, että määrätään, mitä saa sanoa tai kirjoittaa ja mitä ei ja ennen julkaisua poistetaan jotkut asiat. Esimerkiksi ”sensuroitu teksti” tarkoittaa tekstiä, josta on otettu jotakin pois ennen kuin se on julkaistu.

vaatia (1) ilmoittaa että haluaa jotakin. Esimerkiksi ”minä vaadin tavata rehtorin” tarkoittaa, että ihminen haluaa ehdottomasti tavata rehtorin.

vaikuttaa (1) tässä yhteydessä: yrittää toimia niin, että asioihin tulisi muutosta. Esimerkiksi ”Matti vaikutti päätökseeni” tarkoittaa, että päätös johtui ainakin vähän Matista.

vallankumous, -kumouksen, -kumousta (yhdyssana: valta + kumous) (→ kumota) vallan vaihtuminen. Vallankumouksessa vaihtuu se, miten tai kuka maata hallitsee (→ hallita).

valta, vallan, valtaa jonkun mahdollisuus määrätä asioista. Esimerkiksi ”hänellä on paljon valtaa perheessä” tarkoittaa, että hän saa päättää monista asioista perheessä.

vapaus, vapauden, vapautta tarkoittaa, että ihminen voi tehdä jotakin ilman, että se on kielletty. Esimerkiksi ”sananvapaus” tarkoittaa, että ihmisellä on lupa eli vapaus sanoa mitä haluaa.

6.1. Eurooppaan syntyi uusia aatteita 1800-luvulla

Eurooppa alkoi muuttua nopeasti 1700-luvulla, kun teollistuminen levisi eri maihin. Ihmiset alkoivat rikastua, ja samalla he alkoivat vaatia enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa. Ihmiset vaativat enemmän vapauksia ja se johti vallankumouksiin 1700-luvulla.

Eurooppa oli vielä 1800-luvulla Napoleonin sotien vuoksi sekaisin. Ihmiset olivat päässeet vapaammin sanomaan oman mielipiteensä, ja he vaativat lisää mahdollisuuksia vaikuttaa. Hallitsijat halusivat taas rauhottaa olosuhteita ja valvoivat ihmisiä enemmän. Hallitsijat alkoivat määrätä, mitä sanomalehdissä sai kirjoittaa ja mitä ei. Ihmiset eivät saaneet enää yhtä vapaasti kokoontua yhteen ja kertoa ääneen, mitä ajattelivat. Sitä, että esimerkiksi hallitsija päättää, mitä saa sanoa ja kirjoittaa, sanotaan sensuuriksi.

Hallitsijat pelkäsivät uusia levottomuuksia ja valvoivat ihmisiä enemmän ja vaativat enemmän sääntöjen noudattamista. Euroopassa oli syntynyt uusia aatteita, jotka olisivat voineet muuttaa hallitsijoiden asemaa. Aatteet olisivat voineet aiheuttaa sen, että hallitsijoilla olisi ollut vähemmän valtaa. Siksi hallitsijat yrittivät estää näiden aatteiden leviämisen.

Eurooppa muuttuu, kun aatteet saavat kannatusta.

Esimerkki: Valistuksen aate muuttaa Ranskaa:

Kuvassa on giljotiini. Giljotiinilla tapettiin ihminen, jonka oikeus oli tuominnut kuolemaan.

- Ranskassa ihmiset eivät pidä kuninkaasta.
- Kansalaisilla ei ole ruokaa, mutta kuningas Ludwig XIV tuhlaa rahaa.
- Vuonna 1789 alkaa vallankumous.

- Ihmiset äänestävät ja Napoleonista tulee Ranskan keisari.
- Napoleon ryhtyy sotimaan muita Euroopan maita vastaan. Sotia käydään vuosina 1803–1815.
- Lopulta Napoleon voitettiin ja vietiin vangiksi Saint Helenan saarelle.
- Napoleon kuoli saarella vuonna 1821.

1600-luku

Valistus niminen aate syntyi Englannissa 1600-luvulla.

- Valistus pitää tiedettä ja järkevää ajattelua tärkeänä. Valistuksen aatteessa ajatellaan, että ihmiset ovat syntyneet tasa-arvoisina. Hallitsijan pitää hallita maata reilusti.
- Aate syntyi, kun kuningas oli ahne ja halusi vain valtaa ja rahaa.
- John Locke niminen mies kirjoitti ajatuksistaan, joiden mukaan hallitsijan tulee pitää huolta ihmisistä.

1700-luku

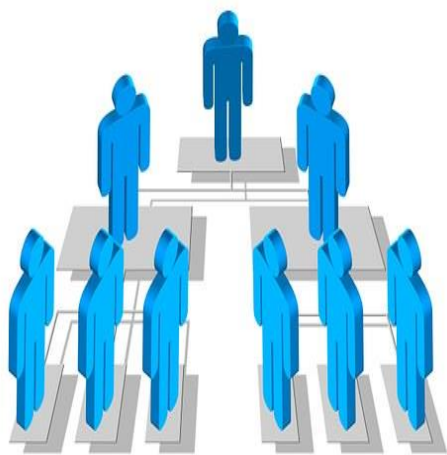
- Kuningas teloitetaan giljotiinilla.
- Valtaan pääsee poliitikko Maximilien de Robespierre. Robespierre tappaa paljon ihmisiä. Lopulta Robespierre teloitetaan giljotiinilla.
- Valtaan nousee uusi hallitus. Hallitus on ensin todella suosittu. Suosio laskee, kun ihmiset ovat edelleen nälkäisiä, eikä ruokaa ole.
- Lopulta valtaan nousee Napoleon Bonaparte. Hän parantaa oloja ja maa rauhoittuu. Kansa antaa Napoleonille kaiken vallan.

Haluan hallita koko Eurooppaa!

1800-luku

- Aluksi Ranskassa olot olivat epäreilut:

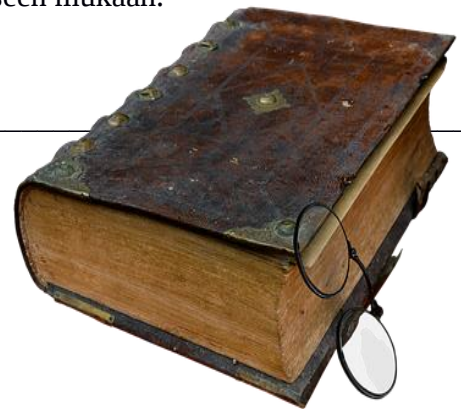

Pappeja oli vain 1% koko väestöstä. Papit eivät maksaneet veroja. Heillä on paljon valtaa.

Aatelisia oli vain 2% väestöstä. He eivät maksaneet veroja. He saivat äänestää tärkeissä asioissa ja omistivat maata.

Kansalaisia oli loput 97%. He maksoivat paljon veroja. Kansalaisia voitiin rangaista ilman virallista tuomiota. Heillä ei ollut valtaa eikä äänioikeutta.

- Koulutetut ihmiset lukivat ajan tärkeitä tekstejä ja alkoivat kannattaa valistuksen aatetta. Kansalla oli nälkä, eikä heillä ollut oikeuksia. Ihmiset halusivat muutosta. Koulutetut puhuivat aatteesta ja kansalaiset lähtivät vallankumoukseen mukaan.

- Aatetta kannattavat ihmiset halusivat seuraavia asioita:

Leipää pöytään!

Kaikilla pitää olla ruokaa.

Tasa-arvoa!

Kaikilla pitää olla samat mahdollisuudet.

Oikeutta!

Oikeudessa kaikki pitää tuomita saman lain mukaan.

Alaluvun 6.2 avainsanat

kannattaa (1) tässä yhteydessä: olla jonkun puolella. Esimerkiksi ”kannatan Real Madridia” tarkoittaa, että on peleissä Real Madrid -joukkueen puolella ja toivoo sen voittoa

konservatiivi sellainen, joka kannattaa (→) konservatismia (→ konservatismi)

konservatismi, konservatistin, konservatismia aate, jossa halutaan pitää asiat samanlaisina kuin ennen

liberaali, liberaalin, liberaalia sellainen, joka kannattaa (→) liberalismia (→ liberalismi). Myös adjektiivi: sellainen, joka on liberalismien mukainen.

liberalismi, liberalismien, liberalismia aate, joka kannattaa ihmisten vapautta (→ vapaus)

liberalisti sellainen, joka kannattaa (→) liberalismia (→ liberalismi)

oikeus, oikeuden, oikeutta tässä yhteydessä: lupa tehdä jotakin. Esimerkiksi ”sinulla on oikeus puhua” tarkoittaa, että saat puhua.

säätyjärjestelmä, -järjestelmän, -järjestelmää (yhdyssana: sääty + järjestelmä) sääty tarkoittaa yhteiskunnan eri ryhmiä, joihin ihmiset ennen kuuluivat. Järjestelmä tarkoittaa näiden ryhmien muodostamaa järjestystä eli systeemiä.

vapaat markkinat, vapaiden markkinoiden, vapaita markkinoita ostaminen ja myyminen tarkoittaa markkinoita. Vapaat markkinat tarkoittaa sellaista ostamista ja myymistä, joissa ei ole sääntöjä tai rajoituksia tai sääntöjä on vähän.

vapaus, vapauden, vapautta tarkoittaa, että ihminen voi tehdä jotakin ilman, että se on kielletty. Esimerkiksi ”sananvapaus” tarkoittaa, että ihmisellä on lupa eli vapaus sanoa mitä haluaa.

äänioikeus, -oikeuden, -oikeutta (yhdyssana: ääni + oikeus) lupa äänestää vaaleissa eli antaa ääni. Esimerkiksi ”äänioikeus presidentinvaaleissa” tarkoittaa, että saa äänestää jotakuta ehdokasta

6.2 Liberalismi vaati muutosta ja konservatismi vastusti sitä

1800-luvulla Euroopassa kaksi tärkeää aatetta olivat konservatismi ja liberalismi. Liberalismin kannattajan nimitys on liberaali tai liberalisti ja konservatistin kannattajan konservatiivi. Liberaalit halusivat parempaa koulutusta ja suurempia mahdollisuuksia vaikuttaa. He ajattelivat, että jos ihminen on vapaa ja käy koulua, hänellä on mahdollisuus onnistua elämässä. Konservatiivit taas uskoivat vanhaan säätyjärjestelmään ja siihen, että hallitsijalla oli paljon valtaa.

Hallitsijat kannattivat 1800-luvulla konservatismia. Konservatistissa haluttiin pitää asiat samanlaisina kuin ennen. Konservatismi kannatti sitä, että hallitsija sai päättää kaikista asioista. Konservatistissa ajateltiin, että uudet asiat sekoittivat asioita eli aiheuttivat kaaosta.

Liberalismi oli kuninkaille vaarallinen aate. Liberalismi vaati, että hallitsijoiden piti kunnioittaa jokaisen oikeutta vaikuttaa politiikkaan ja omaan elämäänsä. Liberalismissa kannatettiin ihmisten vapautta kertoa mielipiteensä ja myös kirjoittaa siitä sanomalehtiin. Liberalistit halusivat, että jokaisella olisi äänioikeus. Äänioikeus antoi mahdollisuuden äänestää tärkeistä asioista yhdessä. Liberalismissa ajateltiin myös, että hallitsija ei saisi päättää yksin tavaroiden myymisestä ja ostamisesta. Aate kannatti vapaita markkinoita eli sitä, että ostajat saisivat ostaa ja myydä tavaroita vapaasti ilman sääntöjä ja rajoituksia.

Alaluvun 6.3 avainsanat

aate, aatteen, aatetta ajattelutapa eli se, miten jostakin asiasta ajatellaan.

hallitsija, hallitsijan, hallitsijaa se, joka käyttää (usein tärkeintä) valtaa eli esimerkiksi kuningas.

kansakunta, -kunnan, -kuntaa (yhdyssana: kansa + kunta) tietyn maan tai alueen ihmiset tai ihmiset, jotka kuuluvat yhteen ja ovat samanlaisia niin että muodostavat kansan, jolla on yhteisiä piirteitä. Esimerkiksi ”suomalaiset” on kansakunta.

kansalainen, kansalaisen, kansalaista johonkin kansaan kuuluva ihminen tai jonkin valtion eli maan jäsen. Esimerkiksi Suomen kansalainen on Suomen valtion jäsen.

kansallisuusaate eli nationalismi, nationalismin, nationalismia ajatus siitä, että on kansoja, joilla on yhteinen maa, kieli, uskonto ja kulttuuri

kommunismi, kommunismin, kommunismia eli sosialismi aate, jossa kaikki omistetaan yhdessä ja kaikille jaetaan yhtä paljon

levittäminen, levittämisen, levittämistä (verbi levittää, 1) se että esimerkiksi jotakin asiaa tai tietoa viedään uusille alueille tai ihmisille. Esimerkiksi ”levittää sanaa” tarkoittaa, kerrotaan jostakin asioista muille ihmisille.

luokkayhteiskunta -yhteiskunnan, -yhteiskuntaa → yhteiskunta, jossa ihmisen paikan eli luokan määrää muun muassa koulutus, raha ja ammatti

omaisuus, omaisuuden, omaisuutta ne tavarat ja rahat, jotka kuuluvat jollekulle eli jotka joku omistaa. Esimerkiksi ”hänellä on paljon omaisuutta” tarkoittaa, että ihminen on rikas eli hänellä on paljon esimerkiksi rahaa ja tavaraa.

politiikka, politiikan, politiikkaa yhteisistä (yhteiskunnan → yhteiskunta) asioista päättäminen

säätyjärjestelmä, -järjestelmän, -järjestelmää (yhdyssana: sääty + järjestelmä) sääty tarkoittaa yhteiskunnan eri ryhmiä, joihin ihmiset ennen kuuluivat. Järjestelmä tarkoittaa näiden ryhmien muodostamaa järjestystä eli systeemiä.

sääty-yhteiskunta, -yhteiskunnan, -yhteiskuntaa → yhteiskunta, jossa ihmiset kuuluvat eri säätyihin eli ryhmiin oman sukunsa ja siten ammattinsa mukaan

työväenluokka, -luokan, -luokkaa (yhdyssana työ + väki + luokka) se osa (yhteiskunnan)ihmisistä, jotka tekivät (usein raskasta) palkkatyötä, esimerkiksi tehtaiden työntekijät.

työväki, -väen, -väkeä (yhdyssana työ + väki) ihmiset, jotka tekivät (usein raskasta) palkkatyötä, esimerkiksi tehtaiden työntekijät olivat työväkeä

vaikuttaa (1) tässä yhteydessä: yrittää toimia niin, että asioihin tulisi muutosta. Esimerkiksi ”Matti vaikutti päätökseeni” tarkoittaa, että päätös johtui ainakin vähän Matista.

valtio, valtion, valtiota on useimmiten sama asia kuin maa, esimerkiksi ”Suomen valtio”

yhteiskuntaluokka, -luokan, -luokkaa ryhmä yhteiskunnassa (→ yhteiskunta). Yhteiskuntaluokkaan vaikuttaa esimerkiksi se, millainen koulutus ja työ ihmisellä on ja se, kuinka paljon rahaa ja muuta omaisuutta ihmisellä on.

6.3 Nationalismi liittyi kansalaisuuteen ja sosialismi talouteen

1800-luvulla alkoi vaikuttaa myös kaksi muuta tärkeää aatetta: nationalismi eli kansallisuusaate ja sosialismi.

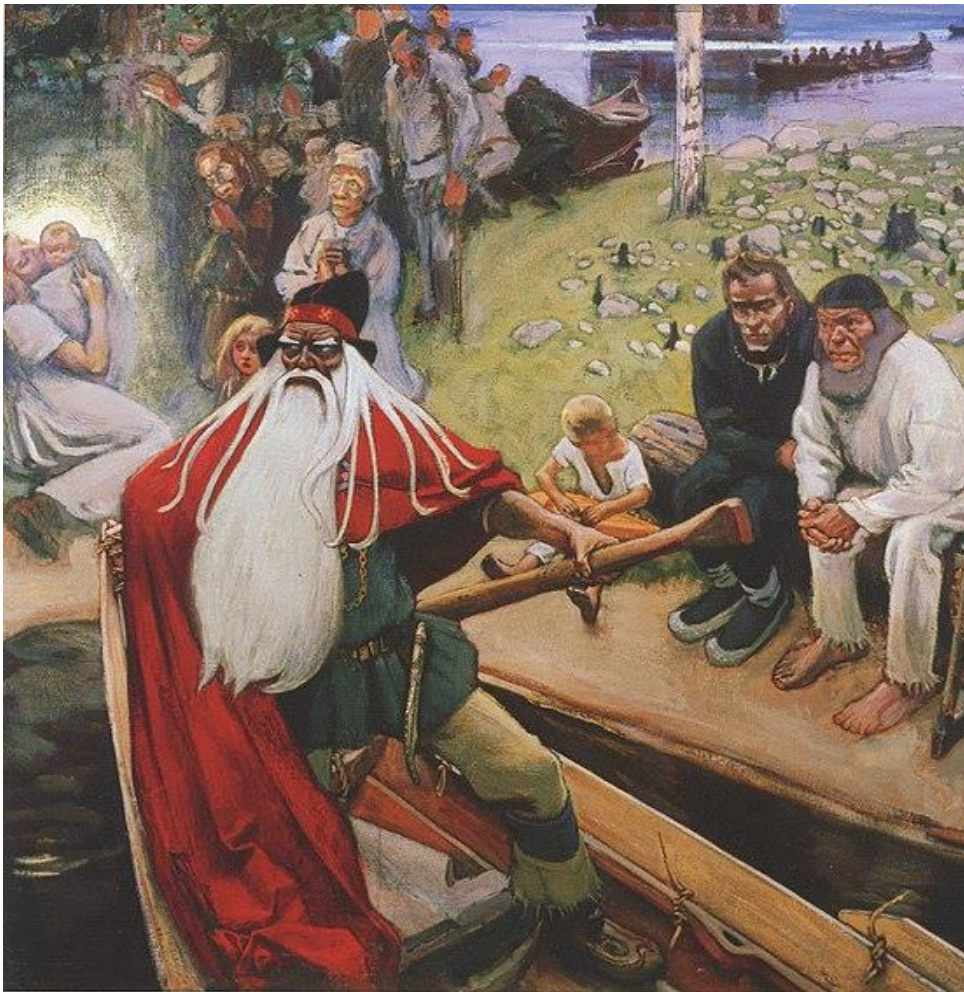
Nationalismi

Nationalismista tuli hallitsijoille hyödyllinen tapa rauhottaa ihmisiä. Nationalismissa ajateltiin, että jokaisella tärkeällä maalla on oma kieli, oma alue, oma uskonto ja historia. Tehtiin kansalaisen käsite. Jos tuolloin ihmiseltä kysyttiin, mistä hän on kotoisin tai kuka hän on, hän vastasi oman kotikylänsä tai kertoi suvustaan tai perheestään. Monikaan ei vielä ajatellut olevansa ranskalainen, englantilainen tai ruotsalainen, vaikka olisivatkin olleet sen maan kansalaisia. Nationalismissa vahvistettiin ihmisen kuulumista kansakuntaan ja valtioon. Nationalismin aikana määriteltiin se, millainen on esimerkiksi suomalainen tai saksalainen ihminen.

Nationalismin levittämisessä koululla oli tärkeä tehtävä. Aikaisemmin vain rikkaat kävivät koulua. Nyt haluttiin, että kaikki käyvät koulua, jotta saataisiin koulutettuja kansalaisia. Kouluissa opetettiin omaa äidinkieltä, kirjoitusta ja kirjallisuutta. Historian tunneilla kerrottiin, mistä kansa oli peräisin ja millaiset suurmiehet olivat kehittäneet maata. Haluttiin, että koululaisista tuntuisi oma maa ja sen kansa erityiseltä.

Kansallisuusaate yhdisti ja rauhoitti ihmisiä. Kirjailijat alkoivat kirjoittaa tarinoita maastaan, ja taidemaalarit maalasivat kauniita kuvia kotimaastaan ja kuvasivat oman maan ihmisiä ja tapoja.

Kuva on kuuluisan suomalaisen taiteilijan Akseli Gallen-Kallelan maalaus.

Maalauksen nimi on *Väinämöisen lähtö*.

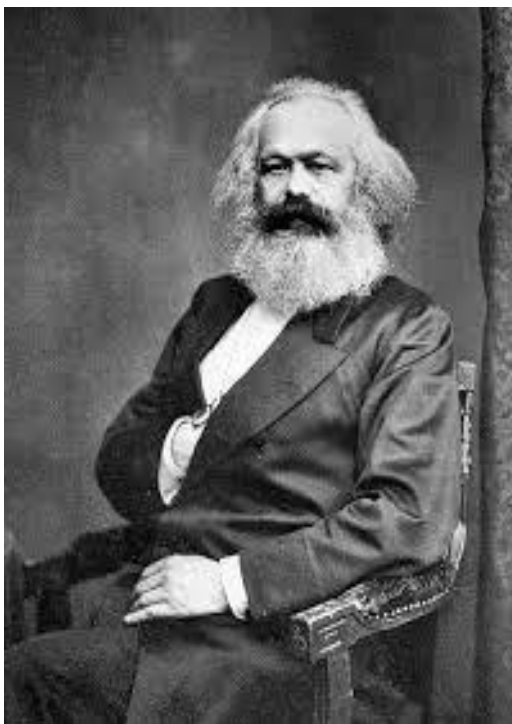
Taiteilija on maalannut kohtauksen suomalaisesta kansalliseepoksesta Kalevalasta.

Kuva on esimerkki nationalistisesta maalauksesta.

Mitä suomalaisia asioita kuvassa on?

Sosialismi

Sosialismi eli kommunismi liittyi omaisuuteen ja politiikkaan. Työväki oli köyhää ja samaan aikaan rikkailla oli kaikkea enemmän kuin he tarvitsivat. Syntyi sosialismin aate. Sosialismin tärkein ajatus oli, että yhdistetään kaikkien omaisuus ja kaikki omaisuus annetaan valtiolle. Valtio säätelee omaisuutta, ja kaikille annetaan yhtä paljon esimerkiksi palkkaa. Silloin kaikilla olisi yhtä paljon ja työväenluokka saisi enemmän valtaa. Köyhät kannattivat aatetta paljon.

- Kuvassa on saksalainen Karl Marx. Marx eli vuosina 1818 – 1883.
- Sosialismi ja ajatukset työväen olojen parantamisesta ovat lähtöisin Marxin ja Friedrich Engelsin ajatuksista.
- Marx ajatteli, että yhteiskunta perustuu vastakohtille. Tässä vastakohtia olivat työläiset, eli työväki ja kapitalistit.
- Marx ajatteli, että lopulta työläiset tekevät vallankumouksen ja tehtaotetaan pois kapitalisteilta. Näin syntyisi sosialistinen yhteiskunta, jossa jokainen tekisi sen verran työtä, kuin pystyisi ja saisi siitä palkkaa. Valtio voisi rakentaa voitoilla sairaaloita ja kouluja.

Liberalismi, sosialismi ja nationalismi vaikuttivat paljon 1800-luvulla Euroopan maihin. Se, miten maita hallittiin, muuttui, vaikka hallitsijat yrittivät hallita niin kuin ennen. Kauppiaat rikastuivat ja saivat lisää valtaa. Tämä vähensi aatelisten valtaa ja lopulta vanha säätyjärjestelmä loppui. Pian ei enää ollut eri säätyjen ryhmiä eli aatelisia, porvareita tai talonpoikia. Näistä tuli eri yhteiskuntaluokkia: tuli rikkaat ja köyhät, työväki ja herrat. Sääty-yhteiskunnasta tuli luokkayhteiskunta.

Konservatismi

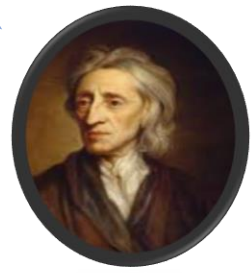
Minä kannatan vanhoja hyviä arvoja ja sääty-yhteiskuntaa!
On parempi, että hallitsija päättää asioista.

Liberalismi

Ei säätyjä!

Hallitsija ei saa puuttua markkinoihin! Jokainen ihminen saa itse päättää omista asioistaan.

Nationalismi

Jokaisella kansalla on oikeus päättää omista asioista!
Oma maa, kieli ja uskonto ovat tärkeitä asioita.

Sosialismi

Työläiset! Liittykää yhteen!

Kun kaikki tekevät työtä ja omistus on valtiolla, saamme hyvän ja tasa-arvoisen yhteiskunnan.

Tekstin oikeudet:

Hissu -historiaa ja suomea, Sofia Hyötyläinen ja Susanna Sainio

Lisenssin tiedot: Hissu-historiaa ja suomea, jonka tekijät ovat Sofia Hyötyläinen ja Susanna Sainio, on lisensoitu Creative Commons Nimeä-Eikaupallinen-JaaSamoin 4.0 Kansainvälinen

Lähteet

Kirjat

Hämäläinen, Eenariina ym: **Forum 7 historia**, Otava 2012.

Kohi, Antti ym: **Forum I, Ihminen ympäristön ja yhteiskuntien muutoksessa**, Otava 2012.

Internetlähteet

Valtonen, Aleks: **HiMa**, Hi3 *Uudet ajatukset leviävät Euroopassa*

<https://www.hi3.fi/3-uudet-ajatukset-leviavat-euroopassa/> Viitattu 2.2.2020

Kuvalähteet

Kansikuva,

Pixabay, [jambulboy](#)

Sivu 1,

Ukot: Pixabay, Peggy_Marco

Sivu 3,

Kartta: Wikipedia Commons

Sivu 4,

giljotiini: Pixabay, kalhh

Napoleon: Sofia Hyötyläinen

Sivu 5,

hierarkia: Pixabay, geralt

kirja: Pixabay, Gellinger

leipä: Pixabay, Shutterbug75

kiikkulauta: Pixabay, Mediamodifier

nuija: Pixabay, qimono

Sivu 9,

ukot: Pixabay, kdbcms (muokattu)

Sivu 10,

Akseli Gallen-Kallela: Wikipedia Commons, alkuperäinen kuva Hämeenlinna Art Museum

Sivu 11,

ukot: Pixabay, kdbcms (muokattu)

Karl Marx: Wikipedia Commons, alkuperäinen kuva International Institute of Social History

Sivu 12,

Konservatiivi: Edmund Burke, Wikipedia Commons, alkuperäinen kuva National Portrait Gallery

Liberaali: John Locke, Wkipedia Commons, Public domain, alkuperäinen kuva State Hermitage Museum, St. Petersburg, Russia

Nationalisti: Johan Gotfried Herder, Wikipedia Commons, Public domain